

ESEURI
DE
LITERATURĂ
PENTRU
BAC

**REPERE: epoci,
curente literare**

Argument 5

Capitolul I. FUNDAMENTE ALE CULTURII ROMÂNE* 11

ORIGINEA ȘI EVOLUȚIA LIMBII ROMÂNE 11

Capitolul II. LITERATURA ROMÂNĂ VECHÉ* 15

1. MARI CRONICARI MOLDOVENI 15

2. UMANISMUL – curent cultural al secolelor al XVI-lea și al XVII-lea 17

Capitolul III. ȘCOALA ARDELEANĂ* 19

1. ȘCOALA ARDELEANĂ – AMPLĂ MIȘCARE CULTURALĂ
Corifeii Școlii Ardelene 19

2. ȚIGANIADA – de Ion Budai-Deleanu 21

3. ILUMINISMUL – curent cultural al secolului al XVIII-lea 22

Capitolul IV. LITERATURA EPOCII DE LA 1848 23

1. ÎNTRE ORIENT ȘI OCCIDENT 23

2. CLASICISM ȘI ROMANTISM – Împletirea a două curente literare
în epocă 24

3. „DACIA LITERARĂ” – promotor al romantismului românesc 25

4. ESEURI. POEZIA PAȘOPTISTĂ. Grigore Alexandrescu,
Vasile Alecsandri 26

4.1. Relația dintre două personaje. Grigore Alexandrescu,
Câinele și câțelul 26

4.2. Particularități ale textului poetic (1). Grigore Alexandrescu,
Umbra lui Mircea. La Cozia 28

4.3. Particularități ale textului poetic (2). Vasile Alecsandri,
Malul Siretului 30

5. ESEURI. NUVELA PAȘOPTISTĂ. Costache Negruzzi 32

Particularități ale textului. Costache Negruzzi, *Alexandru Lăpușneanul* 32

* numai uman și pedagogic

Capitolul V. JUNIMEA ȘI „CONVORBIRI LITERARE“ 35

1. TITU MAIORESCU. Criticismul junimist 35
2. TITU MAIORESCU: *Eminescu și poeziile lui (1889)* 36
3. **ESEURI. POEZIA ROMANTICĂ.** Mihai Eminescu 36
  - 3.1. Particularități ale textului poetic. Mihai Eminescu, *Floare albastră* 36
  - 3.2. Particularități ale textului poetic. Artă poetică. Mihai Eminescu, *Odă (în metru antic)* 38
  - 3.3. Relația dintre două personaje. Mihai Eminescu, *Luceafărul* 40
4. PROZA MARILOR CLASICI. Creangă, Caragiale, Slavici 43
5. **ESEURI. PROZA MARILOR CLASICI.** Basmul cult, nuvela. Ion Creangă, Ion Luca Caragiale, Ioan Slavici 44
  - A. Basmul cult 44
    - 5.1. Particularități de construcție a unui personaj dintr-un basm
Ion Creangă, *Povestea lui Harap-Alb* 44
  - B. Nuvela 46
    - 5.2. Particularități de construcție a unui personaj dintr-o nuvelă
Ion Luca Caragiale, *În vreme de război* 46
    - 5.3. Relația dintre două personaje dintr-o nuvelă. Ioan Slavici,
Moara cu noroc 49
6. COMEDIA CLASICĂ. Ion Luca Caragiale 51
7. **ESEURI. COMEDIA CLASICĂ.** Ion Luca Caragiale 52
  - Relația dintre două personaje într-o comedie. Ion Luca Caragiale,
O scrisoare pierdută 52

Capitolul VI. POEZIA ROMÂNEASCĂ DE LA RĂSCRUCEA SEC. XIX-XX* 55

- ESEURI. PRELUNGIRI ALE CLASICISMULUI ȘI ROMANTISMULUI**
- George Coșbuc, Octavian Goga 55
- I. Particularități ale textului poetic. George Coșbuc, *Nunta Zamfirei* 55
  - II. Particularități ale textului poetic. Artă poetică. Octavian Goga,
Rugăciune 57

Capitolul VII. SIMBOLISMUL 59

1. SIMBOLISMUL ROMÂNESC ÎN CONTEXTUL SIMBOLISMULUI EUROPEAN 59
2. **ESEURI. POEZIA SIMBOLISTĂ.** George Bacovia 60
  - 2.1. Particularități ale textului poetic (1). George Bacovia, *Plumb* 60
  - 2.2. Particularități ale textului poetic (2). George Bacovia, *Lacustră* 62

* numai uman și pedagogic

1. DIRECȚII ALE POEZIEI INTERBELICE. Avangardism. Tradiționalism Modernism	65
2. TRADIȚIONALISMUL ȘI MODERNISMUL – două orientări culturale în epoca interbelică	67
3. ESEURI . POEZIA AVANGARDISTĂ*. Ion Vinea	68
Particularități ale textului poetic. Ion Vinea, <i>Ora fântânilor</i>	68
4. ESEURI . POEZIA TRADIȚIONALISTĂ. Ion Pillat, Vasile Voiculescu	70
4.1. Particularități ale textului poetic (1). Ion Pillat, <i>Aci sosi pe vremuri</i>	70
4.2. Particularități ale textului poetic (2). Vasile Voiculescu, <i>În Grădina Ghetsemani</i>	72
5. ESEURI . POEZIA MODERNISTĂ. Lucian Blaga, Tudor Arghezi, Ion Barbu	74
5.1. Particularități ale textului poetic. Artă poetică (1). Lucian Blaga, <i>Eu nu strivesc corola de minuni a lumii</i>	74
5.2. Particularități ale textului poetic. Artă poetică (2). Tudor Arghezi, <i>Testament</i>	76
5.3. Particularități ale textului poetic. Artă poetică (3). Ion Barbu, <i>Din ceas, dedus...</i>	78
5.4. Particularități ale textului poetic. Expresionismul. Lucian Blaga, <i>Gorunul</i>	80
5.5. Particularități ale textului poetic. Fiorul existențialist religios Tudor Arghezi, <i>Psalm</i>	82
5.6. Relația dintre două personaje. Poezia ermetică. Ion Barbu, <i>Riga Crypto și Iapona Enigel</i>	83
6. ROMANUL INTERBELIC. Dezbateri în jurul conceptelor <i>obiectiv/subiectiv</i> în romanul interbelic	86
7. ESEURI . ROMANUL INTERBELIC (1) Camil Petrescu, Liviu Rebreanu, George Călinescu	87
7.1. Particularități ale textului. Camil Petrescu, <i>Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război</i>	87
7.2. Particularități de construcție a unui personaj dintr-un roman Liviu Rebreanu, <i>Ion</i>	89
7.3. Relația dintre două personaje dintr-un roman. George Călinescu, <i>Enigma Otiliei</i>	92
8. ESEURI . ROMANUL INTERBELIC (2) Camil Petrescu, Mihail Sadoveanu, Mircea Eliade	94
8.1. Particularități ale textului. Camil Petrescu, <i>Patul lui Procust</i>	94

8.2. Particularități de construcție a unui personaj dintr-un roman Mihail Sadoveanu, <i>Baltagul</i>	97
8.3. Relația dintre două personaje dintr-un roman. Mircea Eliade, <i>Maitreyi</i>	99
9. ESEURI. DRAMA INTERBELICĂ* . Lucian Blaga, Camil Petrescu	102
9.1. Particularități ale unei drame interbelice. Lucian Blaga, <i>Mășterul Manole</i>	102
9.2. Particularități de construcție a unui personaj dintr-o dramă interbelică Camil Petrescu, <i>Jocul ielelor</i>	104
9.3. Relația dintre două personaje dintr-o dramă interbelică Camil Petrescu, <i>Suflete tari</i>	107
Capitolul IX. LITERATURA ROMÂNĂ POSTBELICĂ	111
1. POEZIA POSTBELICĂ. Neomodernismul. Postmodernismul	111
2. ESEURI. POEZIA POSTBELICĂ NEOMODERNISTĂ Nichita Stănescu, Marin Sorescu	113
2.1. Particularități ale textului poetic (1). Nichita Stănescu, <i>Leoaică tânără, iubirea</i>	113
2.2. Particularități ale textului poetic (2). Marin Sorescu, <i>Poveste</i>	115
2.3. Particularități ale textului poetic. Artă poetică. Nichita Stănescu, <i>Către Galatea</i>	117
3. PROZA POSTBELICĂ. ROMANUL PÂNĂ LA 1980. Marin Preda ROMANUL DUPĂ 1980* . Mircea Nedelciu	119
4. ROMANUL DORIC, IONIC ȘI CORINTIC	120
5. ESEURI. ROMANUL POSTBELIC PÂNĂ LA 1980. Marin Preda	121
5.1. Particularități ale textului. Marin Preda, <i>Moromeții</i>	121
5.2. Particularități de construcție a unui personaj dintr-un roman Marin Preda, <i>Cel mai iubit dintre pământeni</i>	123
6. ESEURI. DRAMA POSTBELICĂ. Marin Sorescu	126
Particularități ale textului unei drame postbelice	126
7. ESEURI. POEZIA POSTBELICĂ POSTMODERNISTĂ Mircea Cărtărescu	128
Particularități ale textului poetic. Mircea Cărtărescu, <i>Levantul</i>	128
8. ESEURI. ROMANUL POSTBELIC DUPĂ 1980* . Mircea Nedelciu	131
Particularități ale textului într-un roman postbelic publicat după 1980	131

FUNDAMENTE ALE CULTURII ROMÂNE*

Originea și evoluția limbii române

Repere
culturale

Formarea și evoluția limbii române este parte integrantă a procesului de etnogeneză românească.

Dincolo de diversele ipoteze și teorii cu privire la formarea și evoluția limbii române, vom dezvolta teoria originii latine a limbii române, având ca substrat lingvistic limba traco-dacică și un adstrat mai puțin relevant al limbilor unor popoare cu care româna în formare a intrat în contact în spațiul danubiano-pontic.

Limba română provine din limba latină populară vorbită în partea dunăreană a Imperiului Roman de către coloniștii romani. Este deci o limbă romanică, alături de italiană, franceză, spaniolă, portugheză, provensală, sardă, catalană, dalmată, retoromană. Observați latinitatea limbii rostind rugăciunea *Tatăl nostru* în limbile latină și română: „Pater noster, qui es in caelis, sanctificetur nomen Tuum, adveniat regnum Tuum, fiat voluntas Tua, sicut in caelo et in terra...” – „Tatăl nostru,

Care ești în ceruri, sfințească-se numele Tău, vie împărăția Ta, facă-se voia Ta, precum în cer așa și pe pământ...”.

Transformările lingvistice s-au produs treptat, existând un proces de câteva secole de formare a limbii române, începând din secolul al II-lea, când Dacia devine provincie romană, până în secolele VI-VII, cu prelungiri de influențe și în secolele următoare.

În timpul primelor migrații (sec. IV-V: vizigoți, huni, gepizi, avari), în spațiul romanic oriental se manifestă fenomenul de bilingvism: dacoromanii vorbeau limba dacă (limba strămoșească), dar, în relație cu administrația romană, încep să folosească limba latină dunăreană. Treptat limba latină câștigă teren, însă, datorită unor elemente de substrat, au loc transformări importante în fonetică, precum și asimilarea unor cuvinte dacice, alături de etimonul latinesc.

Transformarea limbii latine dunărene în limba română comună (de

* numai uman și pedagogic

o parte și de alta a Dunării) se face potrivit unor legi fonetice. (Exemplu: transformarea lui „l” intervocalic în „r” – *sole* > *soare*; *filum* > *fir*; *mola* > *moară* etc.; transformarea vocalelor „a” și „i” în „â/i” înaintea lui „n” sau „m”, pornind de la forme de acuzativ și concomitent cu căderea consoanelor finale – (*canis* – *canem*) > *câine*; (*campus* – *camp*) > *câmp*; *in* > *în* etc.; apariția consoanelor africcate, a consoanelor „ș”, „ț”: *camisia* > *câmașă*, *amicitia* > *amiciție*; transformarea unor grupuri consonantice „cs” > „ps”, „ct” > „pt”, „gn” > „mn”: *coxa* > *coapsă*; *lactem* > *lapte*; *lignum* > *lemn* etc.). Pătrunderea unor cuvinte din lexicul dac, îndeosebi din domeniul păstoritului, se face după regula extinderii termenului general din latină și conservarea termenului special traco-dac: (*lactem* = *lapte*; *zară*, *zăr* = *lapte bățut*; *casa* = *casă*; *stână* = *casa ciobanului*; *caseum* = *caș*; *brânză* = *un anumit sortiment de caș* etc.).

În fața valurilor de migratori, daco-romanii se adăposteau în depresiuni formând „țări” (< *terra*): *Țara Oltului*, *Țara Bârsei* etc. Unii daco-romani au rămas la câmp deschis, păstrând pământurile și denumirile locurilor și ale apelor. Așa se explică păstrarea unor toponimii și hidronimii de substrat: *Argeș*, *Olt*, *Siret*, *Vlășia* (*Vlășia* > *Vlașca*: *țară locuită de vlahi*, cum erau numiți locuitorii băștinași de către slavii migratori).

O influență mai mare o exercită slavii, a căror migrație a început în secolul al VI-lea: toponime precum (sl.) *Topolnița* = *Valea Plopilor*; *Voroneț* = *Valea Corbului*; *Ialomița* = *Valea neroditoare*; *Doftana* = *Valea cu păcură*;

Crasna = *Râul Roșu* etc.; antroponime precum (sl.) *Radu* = *omul vesel*, *Dobre* = *omul bun* etc.

Începând cu secolul al X-lea, pe teritoriul țării noastre migrează maghiarii, gășind aici formațiuni prestatale românești. Influența maghiară în limba română constă în cuvinte precum: (magh.) *hotar*, *meșter*, *nemeș*, *vamă*, *oraș* etc.

Peste limba română se exercită și alte influențe târzii. Astfel, în afara influenței vechilor popoare migratoare de origine turcă (pecenegii și cumanii) de la care am păstrat toponime precum (pcng.) *Peceneaga*, antroponime și toponime precum (com.) *Coman*, *Comănești*, *Teleorman* (de la „deliorman” = „pădurea nebună”) etc., se adaugă influența turcilor osmanlâi din sec. XV-XVII și mai ales din sec. al XVIII-lea, în timpul regimului fanariot. La fel, în afara influenței vechilor popoare migratoare de origine germanică (vizigoții, gepizii), de la care am păstrat cuvinte precum (gep.) *bollika* > *bâlcă*, *boalcă*; *bultja* > *bulz* etc., se adaugă influența germană a dialectului săsesc din secolul al XII-lea, a dialectului șvab din secolul al XVIII-lea, precum și influența germană din timpul stăpânirii Austro-Ungare în Transilvania și Bucovina.

Prin mișcarea culturală a Școlii Ardelene, din secolul al XVIII-lea se manifestă un fenomen de revitalizare a elementului latin asupra limbii române, în special cu termeni de latină savantă, de multe ori apărând în limbă dubletele etimologice, unul dintre termeni fiind forma evoluată organic în procesul dinamic al limbii, altul fiind

Libris
Respect pentru oameni și cărți

reintrodus pe cale livrescă direct din latină: *lapte* – *lactate* (< *lactem*); *drept* – *direct* (< *directus*) etc.

În fine, secolul al XIX-lea întărește fenomenul de revitalizare a elementului latin, în mod indirect, prin influența unor limbi romanice, franceza și italiana: (fr.) *patrie*, *revoluție*, *cravată*, *bluză* etc., (it.) *concert*, *capodoperă* etc.

Din toate acestea reiese profundul caracter latin al limbii române. El constă, în primul rând, în sistemul vocalic păstrat din latină, la care s-au adăugat vocalele „ă“ și „â(i)“, sistemul consonantic, la care s-au adăugat consoanele africcate (č, ğ), palatale (k', g'), consoanele „ș“, „ț“, structura gramaticală, care păstrează nouă dintre părțile de vorbire din latină, singura inovație fiind articolul, păstrează aceeași sintaxă, iar în domeniul vocabularului păstrează 2/3 din fondul principal de cuvinte (vocabularul fundamental): *a avea*, *bun*, *casă*, *a face*, *a fi*, *lege*, *ochi*, *om*, *timp*, *viață* etc.

Substratul limbii române este dacoget (în vocabular, cca 150 de cuvinte: *abur*, *barză*, *brad*, *a se bucura*, *buză*, *căciulă*, *copac*, *copil*, *moș*, *vatră*, *viezure* etc.).

Din româna comună, vorbită pe ambele maluri ale Dunării până în secolul al X-lea, se desprind dialectele: dialectul dacoromân în nordul Dunării rămâne dialectul din care a evoluat limba română de azi; dialectele sud-dunărene se desprind pe rând, dialectul aromân în secolul al X-lea, dialectul meglenoromân în secolul al XI-lea, dialectul istroromân în secolul al XII-lea.

În cadrul limbii române actuale există limba română literară ca forma cea mai îngrijită a limbii, dar și limba vie a poporului, foarte expresivă și cu particularități regionale de fonetică și vocabular, în cadrul căreia se disting graiuri: muntean, moldovean, bănățean, crișean, maramureșean, unele dintre ele având subgraiuri.

„Mult e dulce și frumoasă
Limba ce-o vorbim,
Altă limbă-armonioasă
Ca ea nu găsim.“

(George Sion)

LITERATURA
ROMÂNĂ VECHIE*

1. Marii cronicari moldoveni

Repere
culturale

GRIGORE URECHE

Grigore Ureche, primul mare cronicar moldovean, scrie prima parte a *Letopisețului Țării Moldovei* (de la Dragoș Vodă la Aron Vodă), continuat apoi de Miron Costin și de Ion Neculce, alți doi mari cronicari moldoveni.

Letopisețul (cronica) este o scriere veche cu conținut istoric, care prezintă în ordine cronologică faptele și întâmplările importante din Evul Mediu.

Letopisețul Țării Moldovei de Grigore Ureche tratează fugăr primul secol al tânărului stat moldovean, dar, începând cu domnia lui Ștefan cel Mare, devine mult mai amănunțit, epoca lui Ștefan cel Mare dominând întregul letopiseț. De pildă, o secvență povestește urcarea lui Ștefan pe tron, fiind ales de boierii țării la Direptate și „pomăzuit” de mitropolitul țării.

Cea mai cunoscută secvență din

cronică este cea care redă portretul fizic și moral al domnitorului cu prilejul morții acestuia. Dintre trăsăturile fizice remarcăm statura mică, „om nu mare de statu”, iar dintre trăsăturile morale, „mânios și degrabu vărsătoriu de sânge nevinovat”, „om întreg la fire”, „neleneșu”, „lucrul său îl știa a-l acoperi”, „la lucruri de războaie meșter”, „nu pierdea nădejdea”. Textul este memorabil prin concizia portretului, prin frazele „bătute ca o medalie” (N. Iorga).

Letopisețul Țării Moldovei de Grigore Ureche este important și pentru că pune pentru prima oară într-un text românesc problema originii latine a limbii și a poporului român.

De asemenea, *Letopisețul* lui Grigore Ureche a servit ca izvor de inspirație pentru scriitorii din literatura română modernă: Costache Negruzzi, *Alexandru Lăpușeanul*; Vasile Alecsandri, *Dumbrava roșie*; Barbu Ștefănescu Delavrancea, *Apus de soare*; Mihail Sadoveanu, *Frații Jderi* etc.

* numai uman și pedagogic

MIRON COSTIN

Miron Costin, cel de-al doilea mare cronicar moldovean, continuă *Letopisețul Țării Moldovei „de la Aron Vodă încoace“*.

În *Predoslovie* se subliniază ideea latinității poporului român și intenția cronicarului de a scrie despre „descălcarea cea dintâi, carele au fost de Traian Împăratul“, dar vremurile grele nu i-au permis decât mai târziu să scrie această lucrare. *Letopisețul Țării Moldovei* de Miron Costin se deschide cu *Stihuri de descălcatul țării*, unde se subliniază ideea latinității.

De-a lungul cronicii, Miron Costin evocă fapte și întâmplări de la Aron Vodă până la Ștefan Vodă, feciorul lui Vasile Vodă. Dintre episoade, remarcăm scena uciderii boierului Batiște de mulțimea răsculată în timpul lui Alexandru-Vodă Iliăș, nunta domniței Ruxandra, fiica lui Vasile Lupu, cu Timuș, fiul hatmanului cazac, expresii memorabile precum „iară nu sunt vremile supt cârma omului, ci bietul om supt vreme“, descrieri admirabile precum cea despre invazia lăcustelor etc.

Lucrarea sa devine izvor de inspirație pentru scriitorii moderni: Mihail Sadoveanu, *Neamul Șoimăreștilor*, *Nunta Domniței Ruxandra*.

De neamul moldovenilor este lucrarea în care se demonstrează cu argumente latinitatea limbii și a poporului român. În *Predoslovie* se arată zbulciumul conștiinței de scriitor („să sparie gândul“) în abordarea unui subiect atât de greu, dar își exprimă bucuria cutezanței („Biruit-au gândul...“).

Miron Costin este și autorul primului poem filozofic din literatura română: *Viața lumii*.

Poemul juxtapune câteva motive literar-filozofice precum *curgerea ireversibilă a timpului*, *soarta nestatornică a omului* („fortuna labilis“), *năruirea gloriilor*, iar în final, *motivul „memento mori“*.

ION NECULCE

Ion Neculce, cel de-al treilea mare cronicar moldovean, continuă *Letopisețul Țării Moldovei „de la Dabija Vodă până la a doua domnie a lui Constantin Mavrocordat“*, apropiindu-se mult de epoca sa și folosind îndeosebi izvoare orale. Pentru că o parte din informațiile culese nu se încadrau în perioada cuprinsă în cronică, ci în perioade premergătoare, sunt așezate în fața *Letopisețului* și intitulate *O samă de cuvinte* (42 de legende despre voievozi sau țărani „ce suntu audzite din om în om, de la oameni vechi și bătrâni“).

O asemenea legendă este cea despre *Nicolae Milescu Spătarul*. Ea redă imaginea unui mare boier și cărturar român. Textul este un admirabil portret, realizat ca personaj într-o poveste unitară, remarcabil prin stilul oral, anticipându-l ca stil pe Ion Creangă.

DIMITRIE CANTEMIR

Dimitrie Cantemir, personalitate enciclopedică a culturii noastre vechi, erudit în multiple domenii științifice

abordate (filozofie, istorie, geografie, literatură, muzică), se remarcă îndeosebi la începutul secolului al XVIII-lea prin romanul alegoric *Istoria ieroglifică* și lucrarea monografică *Descriptio Moldaviae*.

Istoria ieroglifică sau *Lupta dintre Inorog și Corb* tratează sub forma unei fabule de proporții mari rivalitatea dintre două familii domnitoare,

Brâncoveanu și Cantemir, pe fondul social-istoric și politic al răscruicii de secole XVII-XVIII în Țările Române.

Descriptio Moldaviae, lucrare scrisă în limba latină la cererea Academiei din Berlin, este prima lucrare foarte documentată care face o prezentare monografică asupra țării și poporului român, cuprinzând geografia, politica, etnografia.

2. Umanismul - curent cultural al secolelor al XVI-lea și al XVII-lea

Repere

culturale

UMANISMUL este curentul cultural al Renașterii. În sens larg, umanismul și Renașterea sunt termeni sinonimi. În sens strict, Renașterea este o epocă (secolele XV-XVI), marcând începutul istoriei moderne. Umanismul este mișcare culturală care înfloarește începând din această epocă. Așadar, umanismul este un curent cultural de amploare „renaștere” a valorilor Antichității greco-romane, manifestată în domeniile istoriei, filozofiei, literaturii, științei și artelor. Punând în centru omul ca valoare supremă, umanismul are ca scop dezvoltarea armonioasă și multilaterală a omului („l'uomo universale”).

Umanismul a apărut în Italia (Pico della Mirandola, Niccolò Machiavelli, Dante, Leonardo da Vinci, Rafael etc.), s-a răspândit în Europa Centrală (Franța: François Rabelais, Michel de Montaigne etc.; Anglia: Thomas Morus, Francis Bacon etc.; Țările de Jos: Erasmus din Rotterdam; Germania: Albrecht Dürer etc.), și în Europa de Est: Polonia, Ungaria, Țările Române.

În cultura română, umanismul s-a manifestat începând cu secolul al XVI-lea.

Prima lucrare umanistă poate fi considerată lucrarea în limba latină *Hungaria* de Nicolaus Olahus. O altă lucrare umanistă, de data aceasta în limba slavonă, este *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său, Teodosie*. Urmează scrierile religioase în limba slavonă din secolul al XVI-lea, apoi traduceri de texte religioase în limba română din secolul al XVI-lea, mai întâi manuscrisele maramureșene (*Psaltirea Scheiană, Psaltirea Voronețeană, Psaltirea Hurmuzachi, Codicele voronețean*), apoi tipăriturile religioase datorate lui Coresi în secolul al XVI-lea (*Tetraevangheliar, Psaltirea românească, Liturghier, Palia de la Orăștie*), dar mai ales tipăriturile din secolul al XVII-lea și al XVIII-lea datorate unor mari mitropoliți și altor cărturari (*Cazania de Varlaam, Noul Testament de la Bălgrad* de Simion Ștefan, *Psaltirea în versuri* de Dosoftei, *Biblia* de la București de frații Greceanu sub oblăduirea lui

• Șerban Cantacuzino și isprăvnicia lui Constantin Brâncoveanu, *activitatea tipografică a lui Udriște Năsturel, Didahiile de Antim Ivireanu* etc.).

• Momentul de vârf al umanismului românesc îl constituie opera marilor cronicari moldoveni (*Letopisețul Țării Moldovei...* de Grigore Ureche, Miron Costin, Ion Neculce, *De neamul moldovenilor* de Miron Costin, *Istoria ieroglifică și Descriptio Moldaviae* de Dimitrie Cantemir), la care adăugăm contribuția cronicarilor munteni, frații Greceanu și Radu Popescu, precum și *Istoria Țării Românești* a stolnicului Constantin Cantacuzino.

• Ideile umaniste constau în preocuparea de recuperare a trecutului și a formării conștiinței istorice, afirmarea și demonstrarea latinității limbii și a poporului român, ideea continuității poporului român în spațiul carpatin, orgoliul latinității, examinarea istoriei dintr-o perspectivă etică, arta oratorică, modelul frazei latine ca expresie a stilului înalt, elaborat, sincronizarea culturii române cu cultura Europei Occidentale.

ȘCOALA ARDELEANĂ*

1. Școala Ardeleană – amplă mișcare culturală Corifeii Școlii Ardelene

Repere
culturale

Către sfârșitul secolului al XVIII-lea, intelectualitatea românească din Transilvania, nemulțumită de lipsa drepturilor politice față de celelalte națiuni conlocuitoare din cauza nedreptului act din 1437, *Unio trium nationum*, prin care națiunea maghiară excludea de la drepturi națiunea românească, dă glas dorințelor de emancipare națională în contextul mișcării iluministe europene.

Astfel, principalii săi corifei (exponenți), Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior și Ion Budai-Deleanu, inițiază o amplă mișcare politică, social-culturală, științifică și literară, numită *Școala Ardeleană*.

MIȘCARE POLITICĂ

Corifeii Școlii Ardelene au întocmit și au înaintat Împăratului Leopold al II-lea al Imperiului Habsburgic un memoriu intitulat *Supplex Libellus Valachorum Transsilvaniae* (1791), prin care se demonstra romanitatea poporului român și se cerea egalitatea națiunii române cu celelalte națiuni din Transilvania.

MIȘCARE SOCIAL-CULTURALĂ

Gheorghe Șincai, în calitate de director al școlilor românești, înființează circa 300 de școli în Ardeal și se ocupă de publicarea de cărți (manuale), calendare și alte cărți de popularizare a științei în limba română.

* numai uman și pedagogic

MIȘCARE ȘTIINȚIFICĂ

Școala Ardeleană se manifestă pe o direcție erudită, încercând să demonstreze cu argumente științifice teza cronicarilor moldoveni și munteni privind unitatea de neam a românilor, continuitatea în spațiul românesc a poporului și a limbii române. Această teză a fost susținută în două feluri de lucrări: istorice și filologice.

Lucrări istorice:

- Samuil Micu, *Istoria, lucrurile și întâmplările românilor*
- Gheorghe Șincai, *Hronica românilor și a mai multor neamuri*
- Petru Maior, *Istoria pentru începuturi a românilor în Dachia*

Lucrări filologice:

- Samuil Micu, Gheorghe Șincai, *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae*
- Petru Maior, *Disertație pentru începutul limbei românești*
- Petru Maior, *Dialog pentru începutul limbii române între nepot și unchi*
- *** *Lexiconul de la Buda*

OBSERVAȚIE: Școala Ardeleană a adus o contribuție importantă în cultivarea conștiinței de neam a poporului român. Totuși se cuvine să notăm ca exagerări ale acestei mișcări ideea purității latine a limbii și a poporului român, precum și ideea de a trece la o scriere etimologică, asemănătoare limbii franceze.

MIȘCARE LITERARĂ

Școala Ardeleană se manifestă în domeniul literaturii prin scriitorul Ion Budai-Deleanu, autorul primei epopei finalizate din literatura română: *Țiganiada*.

Cântecul X (fragmente)

„Cea pre-naltă vecinică ființă
Ne-au dat pildă în toate vederată,
De a cunoaște sfânta sa voință.
Însăși mama natură ne arată
Că toată chivernisirea bună
Vine și spânzură dintr-o mână.“

„În republică omul să rădică
La vrednicia sa cea deplină,
Fie de viță mare sau mică,
Aibă avuție multă sau puțină,
Totuș' asemenea drepturi are
Cu cea care este mai mare.“

Cântecul XI (fragmente)

„Adecă puseră să nu fie
Stăpânia lor nici monarhică,
Nici orice feliu de-aristocrație,
Dar nici cu totul democratică,
Ci demo-aristo-monarhicească
Să fie și-așa să să numească.“

„Deacă vom lua la socoteală
Cum că toți oamenii de la fire
Să nasc într-un chip, prin o tocmeală,
Nice s-află-ntre dânșii osăbire,
Vom afla că- asemenea dreptate
Trebuie s-aibă toți în cetate.“

„Spuneți-m, rogu-vă, ce greutate
Are-un vodă? Eu voi desvolbi-o:
Doarme ca noi, pă dungă, pă spate,
Sau cum vra, pân' ce să face zio;
Apoi sculându-să bea și mîncă,
Sau iș' razămă capul în brîncă.“

„Bine că scăpăm de-o mîncătură,
Dumnezeu dă ei să ne ferească!
Numa la părăle și prescură
Ahăst feliu dă oameni acum cască,
Cu o mîna te blagoslovesc
Cu alta dă-averi te jecuiesc.“

Țiganiada de Ion Budai-Deleanu reprezintă un document literar de la începuturile literaturii române și este prima epopee terminată din literatura română, prezentând toate caracteristicile acestei specii literare: creație epică în versuri de foarte mari dimensiuni (12 cânturi, aproximativ 10.000 de versuri); evenimente din viața unui popor – lupta împotriva turcilor în timpul lui Vlad Țepeș, având un număr mare de personaje, unele reale, altele fantastice, cu acțiune pe două planuri, unul real, altul fantastic).

Fiind subintitulată „poemation eroi-comico-satiric“, este prezentată de autor într-o „Epistolie închinătoare către Mitru Perea (Petru Maior)“ și semnată anagramat *Leonachi Dianeu* (Ianachi Deleanu), unde recunoaște ca model *Războiul șoarecilor cu broaștele* („*Batrahomiomahia*“), epopee comică de Homer și unde arată scopul moralizator și critic împotriva societății timpului.

Deși modernă pentru epoca în care a fost creată, dat fiind faptul că ambele variante au fost publicate foarte târziu, *Țiganiada* de Ion Budai-Deleanu nu a putut influența literatura secolului al XIX-lea.